

STANISŁAW
WYSPIAŃSKI

1902
S. WYSPIAŃSKI

BOSZ

Spis treści / Contents

Stanisław Wyspiański (1869–1907) – życie i twórczość / Life and Art 4

Wstęp / Introduction 6

Cechy twórczości Wyspiańskiego – las wyobraźni /

Characteristics of Wyspiański's Art – a Forest of Imagination 12

U stóp Wawelu miał ojciec pracownię / At the Foot of the Wawel Hill, My Father Had a Studio 37

Ale Grecja, Grecja – prawdziwie, że staje się panią snów moich /

But Greece, Greece – Truly, It Becomes the Lady of My Dreams 42

Książki do składu myśli włączone / Books Added to the Library of Thoughts 50

Przyjaciele, z którymi rzucił wyzwanie całemu światu /

Friends with Whom He Challenged the Whole World 51

Drogowskazy marzeń / Signposts to Dreams 56

O, Kocham Kraków / Oh, I Love Kraków 58

Nad jakąś rzeką, w jakimś kraju... / Upon Some River, in Some Land... 62

STANISŁAW

Wyspiański. Artysta / Wyspiański. The Artist 64

Malarstwo portretowe i pejzażowe / Portrait and Landscape Painting 65

Malarstwo dekoracyjne ścienne oraz witraże w przestrzeniach sakralnych /
Decorative Wall Painting and Stained-Glass Windows in Sacred Places 106

Realizacje rzeźbiarskie / Sculpture Projects 142

Architektura wnętrz, rzemiosło artystyczne / Interior Design, Handicrafts 144

Typografia / Typography 158

Grafika / Graphic Arts 162

Teatralia, twórczość scenograficzna / Theatricals, Stage Design 164

Urbanistyka / Urban Planning 180

Muzyka / Music 182

Zakończenie / Conclusion 183

Krótki rys życia i twórczości Stanisława Wyspiańskiego /

A Short Outline of Stanisław Wyspiański's Life and Art 186

WYSPIAŃSKI

Magdalena Laskowska

*Tekst i wybór reprodukcji /
Text and selection of reproductions*

Lech Majewski

*Koncepcja i projekt graficzny /
Concept and graphic design*

**Stanisław Wyspiański (1869–1907) –
życie i twórczość**

**Stanisław Wyspiański (1869–1907) –
Life and Art**

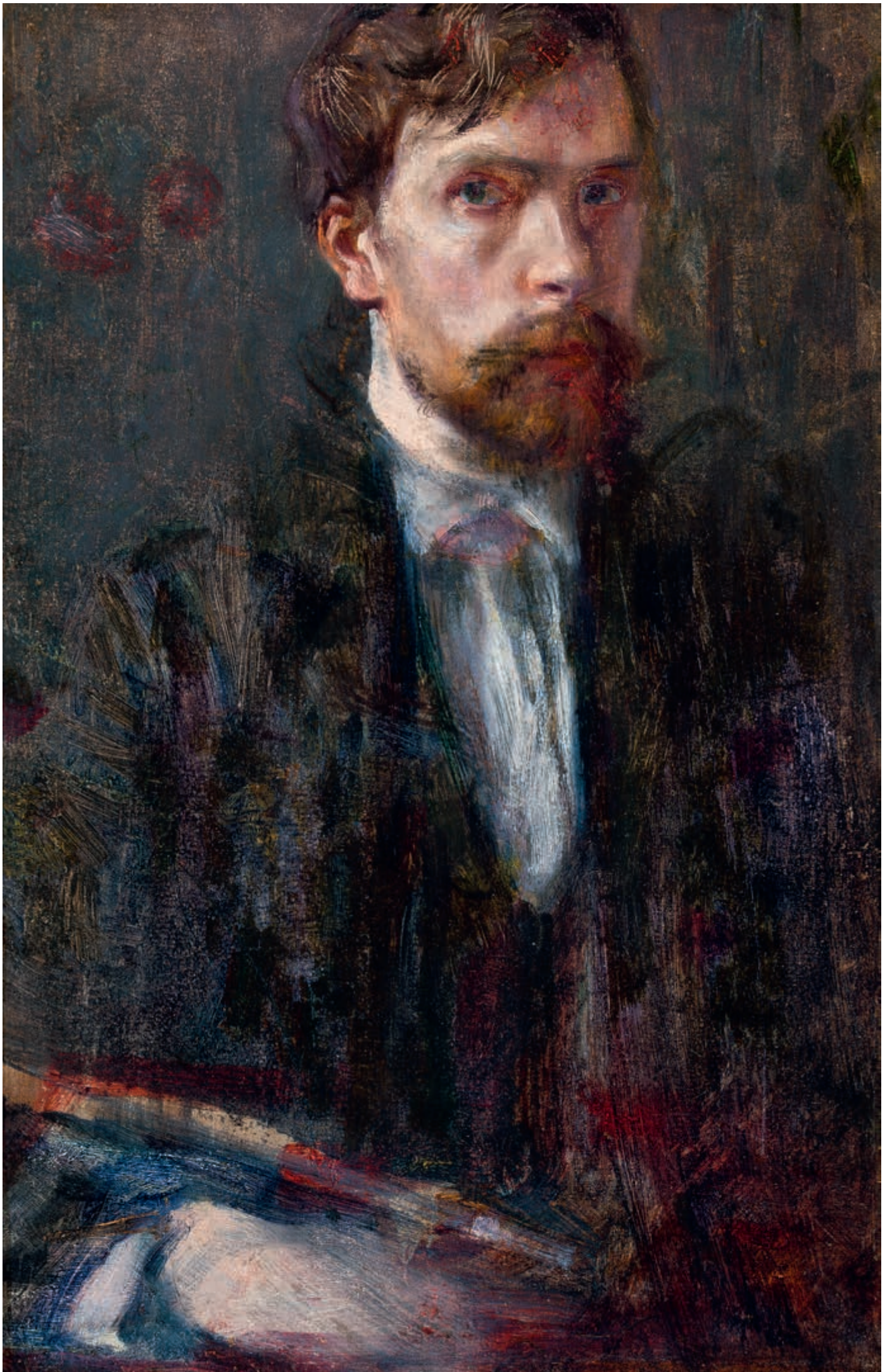

1. Paleta Stanisława Wyspiańskiego, ok. 1900

1. Stanisław Wyspiański's palette, ca. 1900

2. **Portret własny**, 1892–1893, olej na desce, 38 × 22 cm

2. **Self-Portrait**, 1892–1893, oil on board, 38 × 22 cm

Wstęp

Stanisław Wyspiański, malarz, dramatopisarz i poeta, należy do grona najwybitniejszych artystów polskich. Jego wszechstronna twórczość obejmuje różne dziedziny sztuki, a w każdej z nich poszukiwał awangardowych dróg, inspirując licznych naśladowców.

Introduction

Stanisław Wyspiański, a painter, playwright, and poet, is one of the most accomplished Polish artists. He was active in various fields of art, and in each of them, he sought avant-garde ways, inspiring numerous followers.

W literaturze tworzył wiersze, rapsody, dramaty, tragedie, podejmował się również pisania librett operowych. W malarstwie sztalugowym, w intymnych portretach, niezwykle trafnych w charakterystyce modelu, mocną linią wydobywał psychologizm postaci. W nastrojowych pejzażach skupiał się na obserwacji zjawisk przyrodniczych, czerpiąc z doświadczeń współczesnej mu sztuki: impresjonizmu, syntetyzmu i ekspresjonizmu. Równie wybitne dzieła tworzył w wielkich formatach. Jego polichromia prezbiterium i części krzyżowej krakowskiej bazyliki Franciszkanów wraz z zespołem siedmiu zrealizowanych w prezbiterium i nawie kościoła witraży są arcydziełami polskiego malarstwa monumentalnego. Westybul, sala posiedzeń i biblioteka Domu Towarzystwa Lekarskiego przy ulicy Radziwiłłowskiej w Krakowie zachwycają przemyślaną awangardową kolorystyką i finezją zaprojektowanego przez Wyspiańskiego wyposażenia: balustrad, witraży, mebli, tkanin, polichromii. Wnętrze to wyznaczyło całkiem odrębny kierunek rozwoju nowoczesnego polskiego przemysłu artystycznego.

Wśród innych pionierskich dokonań Wyspiańskiego w dziedzinie sztuki użytkowej ważne miejsce zajmuje piękna książka. Ogromny wkład artysty w reformę polskiej typografii doceniali już jemu współcześni – w roku 1904 Wyspiański otrzymał srebrny medal za tę właśnie działalność na pierwszej wystawie drukarskiej w Krakowie.

Architektoniczne i urbanistyczne zainteresowania Wyspiańskiego koncentrowały się głównie na wawelskim wzgórzu. Wspólnie z Władysławem Ekielskim w latach 1904–1906 stworzył projekt przebudowy Wawelu, a wzorem dla planowanych przekształceń stał się ateński Akropol.

Twórczość plastyczną Wyspiański wiązał także z problematyką teatralną: tworzył projekty scenograficzne, reżyserował dramaty własne i adaptował na scenę sztuki artystów obcych. Jego nowatorskie poglądy na teatr (m.in. jedność w przedstawieniu wszystkich elementów sztuki widowiskowej), wyrażone m.in. w studium krytycznym o *Hamlecie* z roku 1905, sprawiły, że został uznany za twórcę polskiego nurtu tzw. wielkiej reformy teatru. Przełomowym wydarzeniem w dziejach polskiego teatru było wystawienie *Wesela* według jego autorskich wskazówek inscenizacyjnych. Prapremiera miała miejsce 16 marca 1901 roku na deskach Teatru Miejskiego w Krakowie. Cztery lata później Wyspiański kandydował na stanowisko dyrektora i dzierżawcy narodowej sceny, jednak postawione

In literature, he wrote poems, rhapsodies, plays, tragedies, as well as opera librettos. In easel painting, in intimate portraits – extremely accurate in the characteristics of the model – he brought to the fore the psychologism of the figure using a strong line. In romantic landscapes, he focused on observing natural phenomena, drawing on the experiences of contemporary art: Impressionism, Synthetism, and Expressionism. His large-scale works were equally outstanding. His polychrome in the chancel and the crossing of the Franciscan Basilica in Kraków, alongside a complex of seven stained-glass windows in the chancel and nave of the church, are masterpieces of Polish monumental painting. The vestibule, conference room, and library in the Medical Society House in Radziwiłłowska Street in Kraków enthral with their well-planned avant-garde colour choice and finesse of the equipment designed by Wyspiański: balustrades, stained-glass windows, furniture, fabrics, polychromes. At the time, the interior set a completely new direction in the development of modern Polish crafts.

Wyspiański's other pioneering achievements in the field of applied arts also include beautiful books. His tremendous contribution to the reform of Polish typography did not go unnoticed by his contemporaries – in 1904, Wyspiański was awarded the silver medal for his book designs at the first print exhibition in Kraków.

Wyspiański's interest in architecture and urban planning revolved mainly around the Wawel Hill in Kraków. Between 1904–1906, together with Władysław Ekielski, they designed a Wawel rebuilding project, which was modelled on the Acropolis of Athens.

Wyspiański's visual arts activity also involved the area of theatre: he designed stage sets, directed his own plays, and staged foreign artists' plays. Due to his innovative view on theatre (e.g. unification in presenting all elements of a theatre show), expressed, among others, in the critical *Study on Hamlet* from 1905, he was considered the father of the so-called Polish Great Reform of Theatre. The quantum leap in the history of Polish theatre was the staging of *The Wedding* according to his own production guidelines. The first showing took place on 16 March 1901 in the Municipal Theatre in Kraków. Four years later, Wyspiański ran for the position of director and tenant of the national stage, but the conditions he set were not approved by the city authorities.

Wyspiański was also a social activist, earnestly engaged in the affairs of the city and interested in

3. **Apollo na Olimpie (Apollo i Melpomene)**, ilustracja do *Iliady* Homera, 1896, kredka na papierze, 23 × 24,5 cm

3. **Apollo at Olympus (Apollo and Melpomene)**, illustration for Homer's *Iliad*, 1896, crayon on paper, 23 × 24.5 cm

przez niego warunki nie zyskały akceptacji władz miasta.

Wyspiański był również społecznikiem, żywo udzielał się w sprawach związanych z miastem, interesowała go kwestia ochrony zabytków. Konserwacji dzieł sztuki i architektury (m.in. witraży w katedrze lwowskiej czy z kościoła i klasztoru krakowskich Dominikanów) poświęcał swą uwagę od czasów młodości, pisząc polemiczne artykuły w prasie. Należał do grona założycieli Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, które powstało w roku 1896. W kolejnych latach – będąc w zarzą-

heritage preservation. From a young age, he was concerned about the conservation of works of art and architecture (e.g. the stained-glass windows in the Lviv Cathedral, and the Dominican Church and Monastery in Kraków) and wrote polemical articles in the press. He was one of the founders of the Society of Friends of Kraków History and Heritage, established in 1896. In the years to come, as a board member of the Society, in its “Rocznik Krakowski”, he published a treatise on the painting decorations in the Holy Cross Church in Kraków. In 1905, he was elected to the Kraków City Council as candidate of

dzie Towarzystwa – w ichniejszym „Roczniku Krakowskim” opublikował rozprawę na temat dekoracji malarskiej krakowskiego kościoła św. Krzyża. W roku 1905 został wybrany do Rady Miejskiej Krakowa z listy Komitetu Demokratycznego Polskiego i mimo złego stanu zdrowia zaangażował się w jej prace dotyczące kwestii szkolnictwa w szkołach polskich: reformowania nauczania rodzimej historii i geografii.

the Polish Democratic Committee and, despite his poor health, he became involved in its works dealing with education in Polish schools: a reform of Polish history and geography teaching.

→12

9

4. **Dziewczynka
w niebieskim kapeluszu,**
1895, pastel na papierze,
31 × 44 cm

4. **Girl in a Blue Hat,**
1895, pastel on paper,
31 × 44 cm

5. **Dziewczynka
z niebieskimi oczami,**
1895, pastel na papierze,
47 × 29 cm

5. **Girl with Blue Eyes,**
1895, pastel on paper,
47 × 29 cm

Książki do składu myśli włączone

Źródła poglądów artystycznych Wyspiańskiego dopatrywano się w lekturach własnych malarza: w książkach przechowywanych w jego bibliotece prywatnej i tych, które pożyczał z gimnazjalnych czy uczelnianych księgozbiorów lub od najbliższych znajomych. Lektury te, podobnie jak wyrwane z książek karty, reprodukcje, ryciny, służyły mu jako podręczny warsztat ikonograficzny do poznania tła epoki, którą w danym momencie szczególnie się interesował. Świadczą o tym listy Wyspiańskiego do znajomych i przyjaciół, jak również nabywane książki z danej dziedziny, przykładowo komplety dzieł poświęconych kulturze starożytnej Grecji i Rzymu czy katedrze i wzgórz wawelskiemu. Materiały te doskonale ilustrują charakter jego poszukiwań twórczych, wielokrotne powracanie do pewnych motywów i ich ewoluowanie, samą zaś metodę pracy nad wybranym zagadnieniem Wyspiański zaobserwował i podziwiał u Szekspira. Pisał o tym w swym opracowaniu o *Hamlecie*: „Należy jednak rozumieć, że skoro czynność tę artystyczną Szekspir zaczynał, był inny, niż gdy ją kończył. Że się wykształcał w ciągu każdej takiej sztuki, kiedy się przygotowywała, że dopiero wtedy, kiedy czas na jaką z nich przyszedł, Szekspir się nią zaczynał zajmować, przeżywał, opanowywał ją z wolna, przychodziły mu pomysły, szczegóły, fragmenty – rozsadzały dotychczasową całość i całość ulegała w końcu rekonstrukcji”¹¹.

Szekspir, Dante, Michał Anioł, Racine, Goethe – nazwiska tych wielkich poetów i dramaturgów odnaleźć można w szkicownikach młodzieńczych Wyspiańskiego, wybrane fragmenty ich dzieł (tragedii *Troilus i Kresyda* i *Hamleta* Szekspira, sonetów Michała Anioła, *Ifigenii w Taurydzie* Johanna Wolfganga Goethego, *Fedry* Jeana Racine’a) przepisywał do własnych notesów. Ten sposób gromadzenia inspiracji pozostał mu na całe życie. Krótco przed swą śmiercią, 14 lipca 1907 roku, w liście do historyka i bliskiego znajomego Adama Chmiela napisał: „Tymczasem coraz mniej czuję ciężaru choroby, a przede wszystkim odzyskałem z dawną upragnioną możliwość czytania spokojnego, przez co będę się mógł zapoznać świeżo z wielu książkami, aby je do składu myśli włączyć. Począłem tedy zwozić do mojej stodoły cudze zbiory i obiecuję sobie z tychże paszę mieć zimową [...]”¹².

Books Added to the Library of Thoughts

It was suspected that Wyspiański’s artistic views originated from his readings: the books stored in his private library and the ones he borrowed from school or college collections or from close friends. Those readings, like the pages, reproductions, and drawings torn out of the books, were his handy iconography workshop that he used to study the background of the epoch that he was so interested in at the time. This is evidenced by Wyspiański’s letters to friends, as well as books in a given field that he purchased, for example sets of works devoted to the culture of ancient Greece and Rome, the Wawel Cathedral and Wawel Hill. Those sources are a great reflection of the character of his creative enquiries, revisitation of certain motifs and their evolution. Wyspiański discovered and admired this method of working on a particular subject in Shakespeare. He wrote about it in *A Study on Hamlet*: “However, we must understand that when Shakespeare began this artistic activity, he was different than when he finished. That he grew during each such play when it was being prepared; that only when it was time for one of them, Shakespeare got down to it, lived it, slowly mastered it, started coming up with ideas, details, fragments – they burst the previous whole and the whole was ultimately restructured.”¹¹

Shakespeare, Dante, Michelangelo, Racine, Goethe – the names of those distinguished poets and playwrights can be found in Wyspiański’s juvenile sketchbooks; he copied selected fragments of their texts (the tragedies *Troilus and Cressida* and *Hamlet* by Shakespeare, sonnets by Michelangelo, *Iphigenia in Tauris* by Johann Wolfgang Goethe, *Phèdre* by Jean Racine) to his own notebooks. He kept collecting inspirations like this throughout his entire life. Shortly before his death, on 14 July 1907, in a letter to a historian and close friend, Adam Chmiel, he wrote: “Meanwhile, the illness is no longer such a burden to me and, most importantly, I regained the long-coveted ability to read in peace, so I will be able to get acquainted with so many books in order to add them to the library of my thoughts. And so, I started bringing to my barn other people’s collections, and I promise myself to make them my winter feed [...]”¹²

11. Stanisław Wyspiański, *Dzieła zebrane*, t. 13: *Hamlet*, Kraków 1961, s. 11.

12. Stanisław Wyspiański, *Listy zebrane*, t. 4: *Listy Stanisława Wyspiańskiego różne – do wielu adresatów*, oprac. Maria Rydlowa, Jan Dürr-Durski, Leon Płoszewski, Kraków 1998, s. 237–239.

11. Stanisław Wyspiański, *Dzieła zebrane*, vol. 13: *Hamlet*, Kraków 1961, p. 11.

12. Stanisław Wyspiański, *Listy zebrane*, vol. 4: *Listy Stanisława Wyspiańskiego różne – do wielu adresatów*, eds. Maria Rydlowa, Jan Dürr-Durski, Leon Płoszewski, Kraków 1998, pp. 237–239.

Przyjaciele, z którymi rzucił wyzwanie całemu światu

Niebagatelną rolę w ukształtowaniu się erudycji, zainteresowań oraz sposobu myślenia Wyspiańskiego o kulturze i zabytkach historii należy przypisać przyjaciołom z lat młodości. Byli to koledzy ze Szkoły Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim Męskim, potem z Gimnazjum św. Anny, wreszcie ze studiów: Lucjan Rydel, Józef Mehoffer, Karol Maszkowski, Stanisław Estreicher, Henryk Opieński¹³. To z nimi Wyspiański rzucił „wyzwanie całemu światu”, uwidocznione poprzez symbolicznie upuszczoną na ziemię rękawiczkę na planie pierwszym ich wspólnego zdjęcia ze stycznia 1893 roku.

Lucjan Rydel (1870–1918) był synem Lucjana, profesora medycyny, i Heleny, córki Józefa Kremiera, filozofa i estetyka. Na życzenie ojca studiował prawo na UJ, słuchając wykładów z historii, historii literatury polskiej i niemieckiej. Po roku 1894, uzyskawszy doktorat, wyjechał w podróż do Włoch, a potem na dalsze studia do Berlina. Przez Wyspiańskiego był niezwykle ceniony. 1 października 1891 roku malarz pisał z Paryża do Karola Maszkowskiego: „[...] czuję brak Rydla na każdym kroku i tego wszystkiego, co on reprezentuje”¹⁴. Mężczyźni nie tylko się przyjaźnili, ale i współpracowali z sobą. To Rydel podsunął Wyspiańskiemu myśl ilustrowania epepei Homera (1896), pracował z nim przy uroczystościach odsłonięcia pomnika Adama Mickiewicza na Rynku krakowskim (1898), w roku 1899 ukazał się tomik *Poezji Rydla w układzie graficznym* i z rysunkami Wyspiańskiego, a następny tomik, z 1901, ozdobił malarz stylizowanymi motywami kwiatowymi i zaczerpniętymi z haftów krakowskich. Rydel wspierał też Wyspiańskiego, pisząc o jego twórczości pochlebne recenzje na łamach prasy, m.in. w 1896 opublikował w „Gazecie Polskiej” artykuł *Stare mury i nowi artyści*, w którym bardzo pozytywnie ocenił jego dzieło w krakowskim kościele Franciszkanów. Ślub Rydla 20 listopada 1900 roku z Jadwigą Mikołajczykówną i późniejsze uroczystości weselne stały się pierwowzorem dramatu *Wesele*.

Kolejną bliską Wyspiańskiemu osobą był Józef Mehoffer (1869–1946), wcześniej osierocony przez ojca, wychowywany przez matkę, podjął tę samą drogę kształcenia artystycznego co Stanisław. W czasie wspólnych lat spędzonych w stolicy Francji mieszkał z Wyspiańskim – najpierw we współdzielonej pracowni, potem samodzielnie. Podejmował się tych samych prac, np. projektów witraży do okna zachodniego krakowskiego kościoła Mariackiego,

Friends with Whom He Challenged the Whole World

The shaping of Wyspiański’s erudition, interests, and way of thinking about culture and historic sites were greatly influenced by his youthful friends. They included classmates from the Activity School at the Male Teachers College, then St Anne’s Gymnasium, and finally university: Lucjan Rydel, Józef Mehoffer, Karol Maszkowski, Stanisław Estreicher, and Henryk Opieński.¹³ With them, Wyspiański “challenged the whole world”, which he manifested by symbolically dropping a glove in the foreground of the photo they took together in January 1893.

Lucjan Rydel (1870–1918) was the son of Lucjan, professor of medicine, and Helena, daughter of Józef Kremer, philosopher and aesthetician. At his father’s request, he studied law at the Jagiellonian University, attending lectures in history and history of Polish and German literature. After 1894, having obtained a PhD, he went on a trip to Italy, and then continued his education in Berlin. Wyspiański held him in very high esteem. On 1 October 1891, the painter wrote from Paris to Karol Maszkowski: “[...] I miss Rydel every step of the way, and I miss all that he stands for.”¹⁴ The men were not only friends but also work partners. Rydel gave Wyspiański the idea of illustrating Homer’s epic poem (1896), collaborated with him on organising the official unveiling of the Adam Mickiewicz Monument on the Main Market Square in Kraków (1898). In 1899, Rydel’s book of poetry was published, with graphic design and drawings by Wyspiański, and the next volume, from 1901, was decorated by the painter with stylised floral motifs and Kraków folk embroidery patterns. Rydel also supported Wyspiański by writing good press reviews of his art, e.g. in 1896, he published an article *Stare mury i nowi artyści* (Old Walls and New Artists) in “Gazeta Polska”, where he spoke highly of his work in the Franciscan Church in Kraków. Rydel’s wedding to Jadwiga Mikołajczykówna on 20 November 1900 and the reception that followed were the prototype for the play *The Wedding*.

Another person that Wyspiański held dear was Józef Mehoffer (1869–1946), orphaned early by his father, raised by his mother, he undertook the same artistic education as Stanisław. When both of them lived in the capital of France, he stayed with Wyspiański – first in the studio they shared, then independently. He took the same jobs, e.g. stained-glass windows in the western window of St Mary’s Church in Kraków, decorations in the Rudolfinum in

13. Zdjęcie archiwalne ze stycznia 1893 roku wykonane przez Juliusza Miena, właściciela Zakładu Fotografii Artystycznej przy ulicy Podwale 13, „przy plantach, obok domu Dra Szlachtowskiego”. Stoją: Stanisław Wyspiański, Lucjan Rydel, Karol Maszkowski, siedzą: Henryk Opieński, Stanisław Estreicher. Brak na nim Józefa Mehoffera, który był wówczas w Paryżu. Opis postaci za: Stanisław Wyspiański, *Listy zebrane*, t. 2, cz. 2, s. 116, przyp. 37.

14. Tamże, dodatek krytyczny, s. 37.

13. Archive photograph from January 1893 taken by Juliusz Mien, owner of the Art Photography Studio in 13 Podwale Street, “by the Planty Park, near Dr. Szlachtowski’s house”. Standing: Stanisław Wyspiański, Lucjan Rydel, Karol Maszkowski, sitting: Henryk Opieński, Stanisław Estreicher. Józef Mehoffer is missing, as he was in Paris at the time. Description of the people according to: Stanisław Wyspiański, *Listy zebrane*, vol. 2, part 2, p. 116, fn. 37.

14. Ibid, critical supplement, p. 37.

dekoracji dla Rudolfinum w Pradze, kurtyny do nowo wybudowanego Teatru Miejskiego w Krakowie, projektów witraży do katedry lwowskiej. Zafascynowany talentem, fantazją i wyobraźnią Wyspiańskiego, pozostawał przez całe swe twórcze życie pod silnym jego wpływem.

Podobnym podziwem otaczał Stanisława starszy od niego o rok Karol Maszkowski (1868–1938), malarz, witrażysta, projektant wnętrz. W wielu szczęśliwie zachowanych listach Wyspiańskiego kierowanych do Karola przeczytać można uwagi i porady, jak powinien kształtować swą drogę artystyczną. Właśnie Karolowi Wyspiański szczegółowo opisywał swe wizyty studyjne w Luwrze, gdzie na wybranych przykładach malarstwa nowożytnego szukał odpowiedzi na nurtujące go pytania w kwestii stylu i wyrazu dzieła sztuki. W liście z 20 października 1891 roku Wyspiański, pisząc o twórczości Poussina, tak podsumował swe rozważania: „Poussin może »być« się wydać oryginalnym dla historyka sztuki, który mu jego miejsce wobec innych wyznaczy – ale ja patrzę na naturę i umiem czytać obrazy. Długa to jest droga od myśli do ręki”¹⁵.

Ze Stanisławem Estreicherem (1869–1939), synem Karola Estreichera, dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej, Wyspiański również poznał się w szkole ćwiczeń, wspólną naukę kontynuowali potem w gimnazjum, drogi ich rozeszły się dopiero na studiach, gdyż Estreicher wybrał prawo. W kontakcie pozostawali przez lata, z Paryża Wyspiański słał do kolegi listy, określał go „wzorem wzorów”. Estreicher doradzał mu w kwestiach związanych z dalszą chęcią kształcenia uniwersyteckiego (malarz zamierzał napisać doktorat na UJ o witrażach średniowiecznych), w roku 1896 pośredniczył w konflikcie w kościele św. Krzyża pomiędzy Tadeuszem Stryjeńskim a Wyspiańskim. Wspierał wydawanie dzieł dramatycznych Stanisława na łamach „Czasu”, którego był kierownikiem literackim w latach 1899–1901.

„Po czterech latach szkoły Larysza przyszły czasy gimnazjum Św. Anny. Centrum naszych koleżeńskich zebrań była Biblioteka Jagiellońska; w niedzielę po południu schodziło się do Estreichera, a potem krętymi, wewnętrznymi schodami do biblioteki, której ponurą, uroczystą ciszę zakłócały na parę godzin nasze bitwy, hałasy i gonitwy [...]. Zaczął nas wtedy zajmować teatr [...]. Zdobyliśmy się nawet na wykonanie całego aktu z *Kiejstuta* Asnyka, we wspianiałych, z tektury i srebrnego papieru przez Wyspiańskiego i Mehoffera poklejonych zbrojach.

Prague, the curtain for the newly-erected Municipal Theatre in Kraków, and stained-glass windows for the Lviv Cathedral. Fascinated with Wyspiański's talent, fantasy, and imagination, he remained under his strong influence throughout his entire artistic career.

Stanisław was also admired by Karol Maszkowski (1868–1938), one year older than him, a painter and designer of stained-glass windows and interiors. In a number of Wyspiański's letters to Karol, which have fortunately survived, there are suggestions and tips on how to direct his artistic path. To Karol, Wyspiański described the details of his study visits to the Louvre, where – based on selected examples of modern painting – he sought the answers to the nagging questions of the style and expression of a work of art. In a letter dated 20 October 1891, when speaking of Poussin's art, Wyspiański offered the following conclusion: “Poussin may seem original to an art historian – who will assign him a place in comparison to others – but I look at nature and can read paintings. There is a long way from head to hand.”¹⁵

Stanisław Estreicher (1869–1939), son of Karol Estreicher, head of the Jagiellonian Library, also met Wyspiański in the Activity School; they continued to gymnasium together, and then their ways parted in college as Estreicher chose to study law. They stayed in touch for years; Wyspiański sent him letters from Paris, calling him “the paragon of paragons”. Estreicher advised him on his desire to further his college education (the painter intended to write a PhD thesis at the Jagiellonian University about Mediaeval stained-glass windows); in 1896, he mediated a dispute in the Holy Cross Church between Tadeusz Stryjeński and Wyspiański. He advocated the publishing of Stanisław's plays in “Czas” magazine, of which he was the literary editor between 1899–1901.

“After four years of the Larisch school came the time for St Anne's Gymnasium. Our peer gatherings took place in the Jagiellonian Library; on Sunday afternoons, we would go down to Estreicher, and then, we took the curvy internal staircases to the library, whose gloomy, solemn silence was disturbed for a few hours by our squabbles, noises, and races [...]. We developed an interest in theatre [...]. We even managed to perform the entire act of Asnyk's *Kiejstut*, wearing magnificent cardboard-and-silver-paper armour assembled by Wyspiański and Mehoffer.

52. **Portret Józefa Mehoffera**, 1898, pastel na papierze, 60 × 57 cm

52. **Portrait of Józef Mehoffer**, 1898, pastel on paper, 60 × 57 cm

15. Stanisław Wyspiański, *Listy zebrane*, t. 3, s. 124.

15. Stanisław Wyspiański, *Listy zebrane*, vol. 3, p. 124.

Zasłynię to przysłowie od Wisły po Kutno:
Spieszyl się z swą osobą jak Rydel na płótno.

Zaś Stanisław Wyspiański dodał:

Niechże ciebie rymem wstawię,
Knajpo, gdzie przy czarnej kawie
Drogi czas na niczym trawię.
Szkoda, panie Rydel, szkoda
Drogi czas na niczym trawić
Jest czas ponoć się poprawić,
Boś jest sława jeszcze młoda.

Na takie docinki Rydel – obok na obrazie –
odpowiedział:

Ty mnie nie wzywaj, Stasiu, do poprawy
I nie potępiaj surowym wyrokiem,
Ja czas mój topię w filiżance kawy,
A ty w sodowej z sokiem.

This proverb will be famous all over the land:
He rushed himself like Rydel, a brush in his hand.

Whereas Stanisław Wyspiański added:

Let me make you famous with a rhyme,
Dear café, where I waste my precious time
Over a steaming coffee cup.
Dear Mister Rydel, listen up,
Don't waste time on idle move,
It is still time to improve
Fame-wise, you have much to prove.

To such taunts, Rydel offered the following retort:

Stanisław, don't call me to advance,
And don't give me a scornful glance,
I waste my time over a coffee cup,
Whereas you over a juice mug.

62. Józef Mehoffer, Stanisław Wyspiański, Antoni Stanisław Procajłowicz, Włodzimierz Tetmajer, Marian Trzebiński, Witold Wojtkiewicz, Paon, szkice artystów Młodej Polski z kawiarni Turlińskiego, 1896–1903, olej, ołówki, węgiel na płótnie, 240 × 610 cm

62. Józef Mehoffer, Stanisław Wyspiański, Antoni Stanisław Procajłowicz, Włodzimierz Tetmajer, Marian Trzebiński, Witold Wojtkiewicz, Paon, sketches of the Young Poland artists in Turliński's café, 1896–1903, oil, pencil, charcoal on canvas, 240 × 610 cm

Z końcem 1901 roku kawiarnia Turlińskiego zbankrutowała, a na kolejne miejsce spotkań krakowskiej cyganerii wybrana została „Cukiernia Lwowska” przy ulicy Floriańskiej.

Wyspiański był doskonałym portrecistą nie tylko swych znajomych i kolegów artystów. Z upodobaniem przez całe dojrzałe życie z niezwykłą czułością tworzył malarskie, rysunkowe i graficzne portrety swoich najbliższych: żony i dzieci. Indywidualizm tych „nie angażujących towarzyszy chwil powstawania obrazu”²⁴ wydobywał, redukując program treściowy przedstawień do minimum, ciasno kadrując, skupiając się z reguły na samej twarzy portretowanego, w rzeczywistej pozie lub charakterystycznym ruchu.

→96

Towards the end of 1901, Turliński's café went bankrupt, and the new rendezvous of the Kraków bohemia became the “Lwowska” Confectionery in Floriańska Street.

Wyspiański was an excellent portraitist not only of his friends and fellow artists. Throughout his entire adult life, with great passion and tenderness, he made paintings, drawings, and graphics of his loved ones: wife and children. He brought out the individual character of those “non-engaging companions at the time of painting”²⁴ by reducing the content to the minimum, applying a tight frame, focusing mainly on the face of the model in a real-life pose or particular motion.

→96

24. Zdzisław Kępiński, *Stanisław Wyspiański*, Warszawa 1984, s. 97.

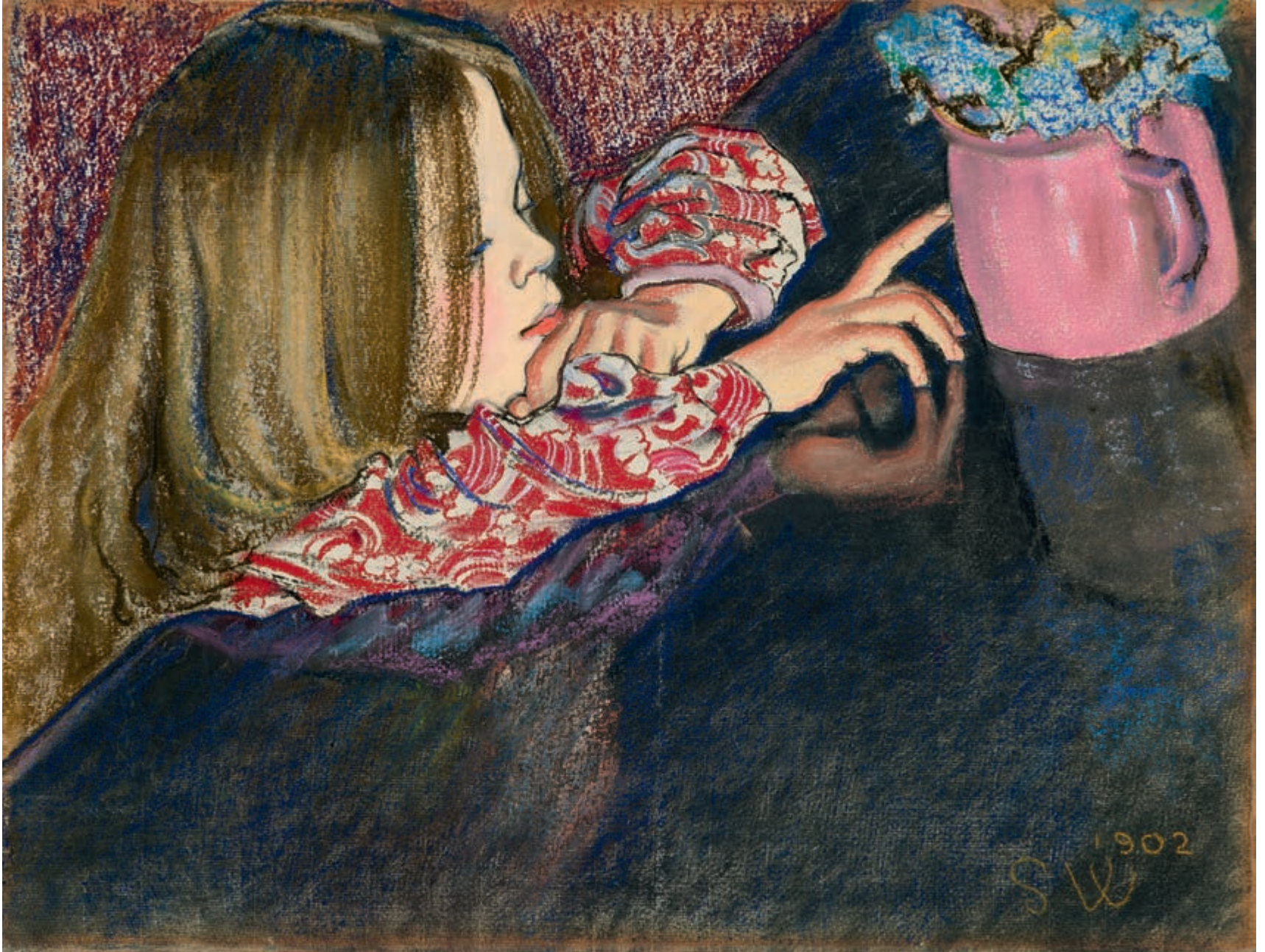
24. Zdzisław Kępiński, *Stanisław Wyspiański*, Warszawa 1984, p. 97.

- 81 77. **Portret żony w serdaku,** 1902, pastel na papierze, 63 × 47,3 cm
78. **Helenka z wazonem,** 1902, pastel na papierze, 47,5 × 62,8 cm
77. **The Artist's Wife in a Peasant Jerkin,** 1902, pastel on paper, 63 × 47.3 cm
78. **Helenka with a Vase,** 1902, pastel on paper, 47.5 × 62.8 cm

Pejzażem Stanisław Wyspiański zainteresował się szczególnie intensywnie w roku 1892, w czasie swego pobytu w Paryżu. Chodząc po mieście, malował olejne studia krajobrazowe, m.in. widoki na Ogród Luksemburski, barki na Sekwanie. Z listów do przyjaciół wiadomo również, że intrygowała go – niewątpliwie pod wpływem impresjonistów – analiza barw i światła, które zmieniają się zależnie od warunków pogodowych. Po powrocie do Krakowa, w roku 1894, stworzył kilkadziesiąt kompozycji kraj-

Stanisław Wyspiański became particularly interested in landscape in 1892, while in Paris. Strolling around the city, he painted oil landscape studies, including views of the Luxembourg Gardens or barges on the Seine. From letters to his friends, we also learn that – most definitely under the influence of the Impressionists – he was drawn to analysing colours and lights that change depending on the weather. After he returned to Kraków in 1894, he painted dozens of landscapes, mostly pastel views

93. **Pejzaż z rzeką**,
1900, pastel na papierze,
23,8 × 31,1 cm

93. **Landscape with a River**,
1900, pastel on paper,
23.8 × 31.1 cm

94. **Zagroda w Konarach**,
1900, pastel na papierze,
25,5 × 33 cm

94. **Farm in Konary**,
1900, pastel on paper,
25.5 × 33 cm

25. Wojciech Bałus, *Stanisława Wyspiańskiego „Widoki z okna pracowni na Kopiec Kościuszki”. Spór o interpretację*, „Folia Historiae Artium” 1993, t. 29, s. 169–184.

25. Wojciech Bałus, *Stanisława Wyspiańskiego „Widoki z okna pracowni na Kopiec Kościuszki”. Spór o interpretację*, „Folia Historiae Artium” 1993, vol. 29, pp. 169–184.

obrazowych, głównie pastelowych widoków miasta i okolic podmiejskich. Szczególnie słynna jest seria *Widoków z okna pracowni przy ulicy Krowoderskiej na Kopiec Kościuszki*, według Wojciecha Bałusa obrazująca „[...] głód świata, pragnienie chorego, by wyjść poza mury mieszkania”²⁵. *Kronika kilku dni*, bo taki tytuł tym obrazom nadał sam artysta, gorączkowo pracując w grudniu 1904 i styczniu 1905, skrupulatnie wpisując na froncie lub odwrocie każdej pasteli dzienną datę powstania, była eksponowana na

of the city and the surrounding suburbia. According to Wojciech Bałus, the very popular series of *Views of the Kościuszko Mound in Kraków from the Window in the Artist's Studio at Krowoderska Street*, depicts “[...] the hunger of the world, the desire of a sick person to step out of the four walls.”²⁵ *Kronika kilku dni* (The Chronicle of a Few Days), as the author dubbed the paintings, working feverishly in December 1904 and January 1905, meticulously putting down the date of creation in the front or reverse side of each

czwartej wystawie krakowskiego ugrupowania „Sztuka” w roku 1905. Artysta wycenił serię do zakupu na kwotę „każdego z osobna rubli dwieście” i otrzymał za nią kolejną w swym życiu nagrodę Akademii Umiejętności im. Probusa Barczewskiego. Według wspomnień Feliksa Jasińskiego, jednego z największych darczyńców Muzeum Narodowego w Krakowie, inicjatorem pomysłu na serię zwielo-

pastel, was displayed at the fourth exhibition of the “Sztuka” Society in Kraków in 1905. The artist estimated the price for the series at “two hundred roubles a piece” and it won him another Probus Barczewski Award granted by the Academy of Learning. In his memoirs, Feliks Jasiński, one of the most generous donors of the National Museum in Kraków, says that he himself came up with the idea for

95. **Widok z okna pracowni artysty na Kopiec Kościuszki**, 1904, pastel na papierze, 47,4 × 62 cm

95. **View of the Kościusko Mound in Kraków from the Window in the Artist's Studio**, 1904, pastel on paper, 47.4 × 62 cm

96. **Widok z okna na Kopiec Kościuszki w Krakowie.**

Szary dzień, 1904,
pastel na papierze,
47 × 61,2 cm

96. **View of the Kościuszko Mound in Kraków from the Window. Gray Day**, 1904, pastel on paper, 47 × 61.2 cm

krotnionych motywów widoku z okna był on sam. Zachęcił artystę przywołaniem kilkadziesiąt obrazów fasady katedry w Rouen Claude'a Moneta, pokazywał też Wyspiańskiemu swe zbiory, w których wybitną część stanowiły drzeworyty Hokusai (1760–1846), tworzącego widoki „świętej japońskiej góry” Fudzi.

→ 106

a series of multiple views from the window. He encouraged the artist by referring to dozens of Claude Monet's paintings of the Rouen Cathedral façade, and showed Wyspiański his own collection, in which a great portion were woodblock prints by Hokusai (1760–1846), who created views of the sacred Japanese Mount Fuji.

→ 106

107. **Polonia**, 1893–1894,
olej na płótnie,
716 × 205 cm

107. **Polonia**, 1893–1894,
oil on canvas,
716 × 205 cm

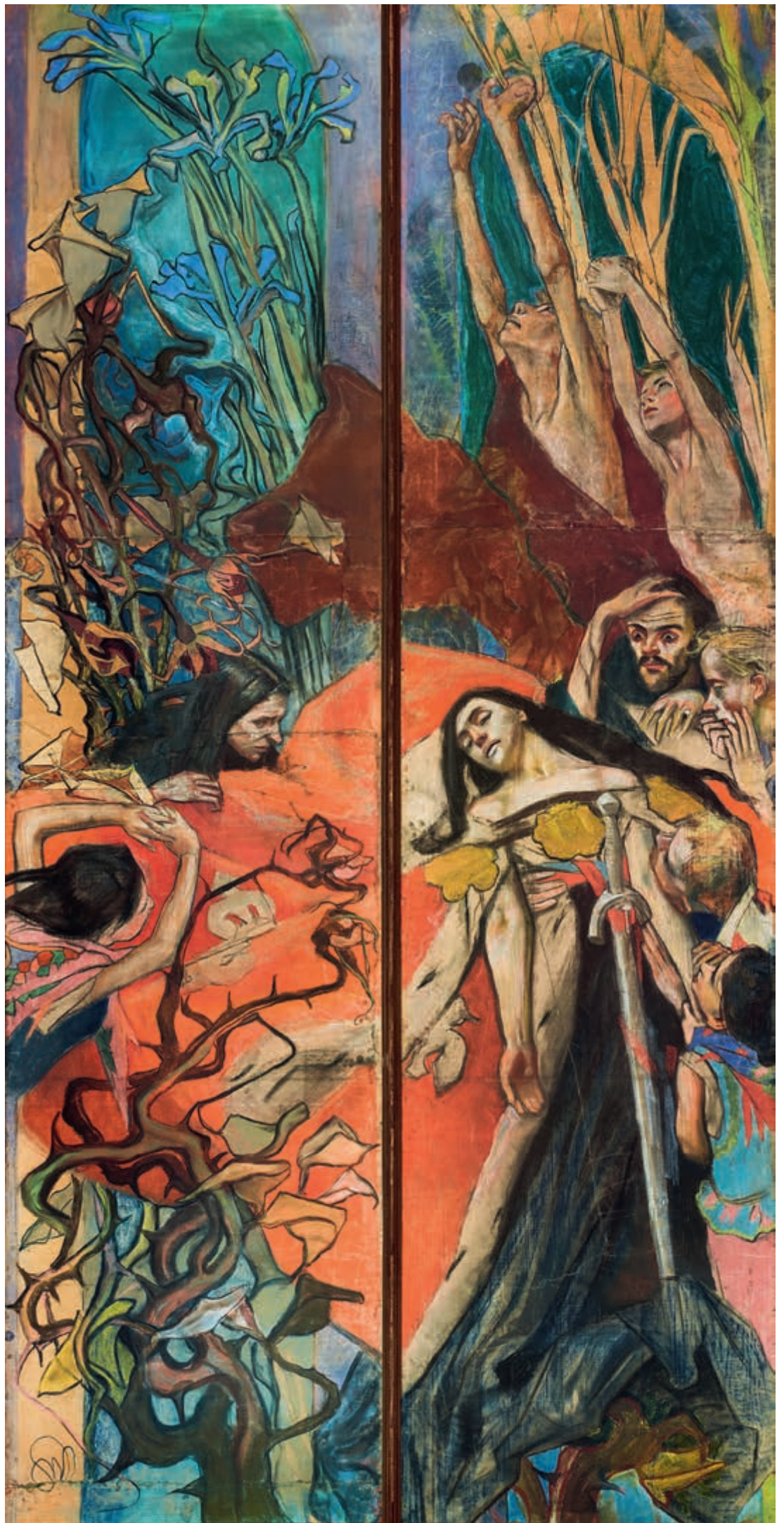
108. **Ręce chłopca**,
studium do witraża
Polonia do katedry
lwowskiej, 1893,
pastel na papierze,
60 × 39,8 cm

108. **Peasant's Hands**,
study for the stained-glass
window **Polonia** for
the Lviv Cathedral, 1893,
pastel on paper,
60 × 39.8 cm

11 109. **Polonia**,
projekt witraża do katedry
lwowskiej, 1893, pastel na
płótnie rozpiętym na
blejtramie, 299 × 75 cm

109. **Polonia**,
stained-glass design
for the Lviv Cathedral,
1893, pastel on canvas on
stretcher bar, 299 × 75 cm

115. **Nasturcje**, projekt dekoracji malarskiej do prezbiterium i transeptu kościoła Franciszkanów w Krakowie, 1897, pastel na papierze (naklejonym na płótno), 119 × 130 cm

115. **Nasturtiums**, painted decoration design for the chancel and transept of the Franciscan Church in Kraków, 1897, pastel on paper (mounted on canvas), 119 × 130 cm

116. **Róże**, projekt dekoracji malarskiej do prezbiterium i transeptu kościoła Franciszkanów w Krakowie, 1897, pastel na papierze (naklejonym na płótno), 139,8 × 150,5 cm

116. **Roses**, painted decoration design for the chancel and transept of the Franciscan Church in Kraków, 1897, pastel on paper (mounted on canvas), 139.8 × 150.5 cm

**Krótki rys życia i twórczości
Stanisława Wyspiańskiego**

**A Short Outline of Stanisław Wyspiański's
Life and Art**

200. **Józef Mehoffer
w pracowni**, 1893,
olej na desce dębowej,
34 × 25 cm

200. **Józef Mehoffer
in the Studio**, 1893,
oil on oak board,
34 × 25 cm

1869

15 stycznia w domu przy ulicy Krupniczej 14 (obecnie nr 26) w Krakowie przyszedł na świat Stanisław Wyspiański; pierwsze dziecko rzeźbiarza Franciszka Michała Wyspiańskiego (1836–1901) i Marii Józefy z Rogowskich Wyspiańskiej (1841–1876).

7 lutego odbył się chrzest Wyspiańskiego w kościele oo. Karmelitów na Piasku. Chłopiec otrzymał imiona Stanisław Mateusz Ignacy (po dziadku Mateuszu Rogowskim, 1801–1868, ojcu matki Wyspiańskiego, oraz po dziadku Ignacym Wyspiańskim, ojcu ojca Wyspiańskiego). Rodzicami chrzestnymi byli Janina Klara Rogowska, później Stankiewiczowa (1844–1915), siostra matki Wyspiańskiego, i Edmund Dobrucki.

201. Maria z Rogowskich Wyspiańska, matka Stanisława Wyspiańskiego, przed 1868

201. Maria Wyspiańska née Rogowska, Stanisław Wyspiański's mother, before 1868

202. Franciszek Wyspiański, między 1897–1901

202. Franciszek Wyspiański, between 1897–1901

1869

On 15 January, in a house in 14 (now 26) Krupnicza Street in Kraków, Stanisław Wyspiański was born as the first child of sculptor Franciszek Michał Wyspiański (1836–1901) and Maria Józefa Wyspiańska née Rogowska (1841–1876).

On 7 February, Wyspiański was baptised in the Carmelite Church in Piasek. The boy was christened Stanisław Mateusz Ignacy (after his grandfather Mateusz Rogowski, 1801–1868, the father of Wyspiański's mother, and after his grandfather Ignacy Wyspiański, the father of Wyspiański's father). His godparents were Janina Klara Rogowska, later Stankiewiczowa (1844–1915), the sister of Wyspiański's mother, and Edmund Dobrucki.

1873

Rodzina Wyspiańskich przeprowadziła się do tzw. Domu Długosza przy ulicy Kanoniczej 25 w Krakowie, u stóp Wawelu, gdzie ojciec prowadził swoją pracownię rzeźbiarską.

203. Skrzyżowanie ulic Kanoniczej i Podzamcze, z lewej strony widoczny Dom Długosza, 1927

203. The corner of Kanonicza and Podzamcze Streets, on the left, the Jan Długosz House, 1927

204. Dom Długosza od strony Wawelu, z oknami pracowni Franciszka Wyspiańskiego, ok. 1880

204. Jan Długosz House from the side of the Wawel, with the windows of Franciszek Wyspiański's studio, ca. 1880

1873

The Wyspiańskis moved to the so-called Jan Długosz House in 25 Kanonicza Street in Kraków, at the foot of the Wawel Hill, where his father had his sculpting studio.

1875

16 stycznia zmarł na zapalenie opon mózgowych młodszy brat Stanisława, Tadeusz (ur. 20 lutego 1871).

We wrześniu Wyspiański rozpoczął naukę w Szkole Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim Męskim w pałacu Larischa przy ulicy Franciszkańskiej. Zaprzyjaźnił się tam z Józefem Mehofferem, Henrykiem Opieńskim, Karolem Maszkowskim, Stanisławem Estreicherem i Lucjanem Rydlem.

1876

18 sierpnia zmarła na gruźlicę płuc matka artysty, opiekę nad Stanisławem przejęła w dużym stopniu siostra ojca, Albina (1843–1931).

1879

We wrześniu Stanisław Wyspiański rozpoczął naukę w klasie pierwszej C w Gimnazjum św. Anny (później przemianowanym na im. Bartłomieja Nowodworskiego) wraz ze Stanisławem Estreicherem i Henrykiem Opieńskim. Do klasy pierwszej B uczęszczał Józef Mehoffer, do drugiej A Adam Chmiel, siódmej A Włodzimierz Tetmajer. Z tego czasu pochodzą najwcześniejsze zachowane rysunki artysty.

1875

On 16 January, Stanisław's younger brother, Tadeusz (born 20 February 1871), died of meningitis.

In September, Wyspiański enrolled in the Activity School at the Male Teachers College in the Larisch Palace in Franciszkańska Street. There, he met Józef Mehoffer, Henryk Opieński, Karol Maszkowski, Stanisław Estreicher, and Lucjan Rydel.

1876

On 18 August, the artist's mother died of tuberculosis, and Stanisław was then taken care of largely by his father's sister, Albina (1843–1931).

1879

In September, Stanisław Wyspiański went to the first grade "C" in St Anne's Gymnasium (later named after Bartłomiej Nowodworski) together with Stanisław Estreicher and Henryk Opieński. The first grade "B" was attended by Józef Mehoffer, the second grade "A" by Adam Chmiel, the seventh grade "A" by Włodzimierz Tetmajer. The artist's earliest extant drawings come from that time.

205. Albina Wyspiańska, ciotka Stanisława Wyspiańskiego, między 1911–1919

205. Albina Wyspiańska, Stanisław Wyspiański's aunt, between 1911–1919

206. Stanisław Wyspiański w wieku sześciu lat, 1875

206. Stanisław Wyspiański aged 6, 1875

207. **Głowa turońia**, karta ze szkicownika, 1876–1884, ołówek na papierze, 12,8 × 8,5 cm

207. **Turoń's Head**, page from a sketchbook, 1876–1884, pencil on paper, 12,8 × 8,5 cm

1880

17 stycznia Janina Klara Rogowska zawarła małżeństwo z wdowcem po śp. Wiktorii z Tokarskich, Kazimierzem Stankiewiczem (1835), urzędnikiem Kasy Oszczędności Miasta Krakowa.

W październiku mały Stanisław przeniósł się do mieszkania wujostwa Stankiewiczów przy ulicy Kopernika 1. Powstały pierwsze szkicowniki artysty z rysunkami na podstawie ilustracji książkowych lub w czasopiśmie, pejzaże i portrety. Chłopiec przejawiał ogromne zainteresowanie teatrem.

1880

On 17 January, Janina Klara Rogowska married a widower, previously married to the late Wiktorii née Tokarska, Kazimierz Stankiewicz (1835), a clerk from the Savings Bank of the City of Kraków.

In October, young Stanisław moved to his aunt and uncle Stankiewicz's apartment in 1 Kopernika Street. He filled his first sketchbooks with drawings based on book or magazine illustrations, landscapes, and portraits. The boy was immensely interested in theatre.

208. Janina (Joanna) z Rogowskich Stankiewiczowa, ciocka Stanisława Wyspiańskiego, 1870

208. Janina (Joanna) Stankiewicz née Rogowska, Stanisław Wyspiański's aunt, 1870

209. Przerys portretu króla Jana III Sobieskiego, przerys zbroi i kolczugi, m.in. hetmana Stanisława Jana Jabłonowskiego oraz Michała Floriana Rzewuskiego, dowódcy chorągwi husarskiej koronnej Stanisława Jana Jabłonowskiego, karta ze szkicownika, 1883–1884, ołówek na papierze, 20,6 × 29,7 cm

209. Drawn copy of the portrait of John III Sobieski, drawn copy of the armour and chain mail of e.g. Hetman Stanisław Jan Jabłonowski and Michał Florian Rzewuski, chief of Stanisław Jan Jabłonowski's royal hussar banner, page from a sketchbook, 1883–1884, pencil on paper, 20.6 × 29.7 cm

1883

Stankiewiczowie wraz ze Stanisławem przeprowadzili się do mieszkania przy ulicy Zacisze 2. Wyspiański zwiedzał wystawy w Sukiennicach poświęcone Janowi III Sobieskiemu oraz czasom Jana Kochanowskiego, a także ekspozycje dzieł Jana Matejki w salach Zamku Królewskiego na Wawelu.

1884

Na przełomie września i października zapisał się jako słuchacz nadzwyczajny na I Oddział Rysunku krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych (dalej: SSP). Nabrał stałego zwyczaju szkicowania z natury, przerysowywania dzieł sztuki z czytanych lektur lub oryginałów.

1885

Z letniej wycieczki do Kalwarii Zebrzydowskiej Stanisław przywiózł tekę rysunków z widokami okolic i przerysów z dzieł sztuki, głównie z tamtejszego klasztoru.

1883

Together with Stanisław, the Stankiewiczzs moved to an apartment in 2 Zacisze Street. Wyspiański visited exhibitions in the Cloth Hall devoted to John III Sobieski and the time of Jan Kochanowski, as well as displays of Jan Matejko's paintings in the rooms of the Wawel Royal Castle.

1884

Between September and October, he enrolled as special auditor in the 1st Department of Drawing in the School of Fine Arts in Kraków (hereinafter: SFA). He developed a habit of sketching from nature, copying works of art from books or from the original.

1885

From a summer trip to Kalwaria Zebrzydowska, Stanisław brought a portfolio of drawings presenting views of the neighbourhood and copies of works of art, mostly from the local monastery.

210. Stanisław Wyspiański w wieku szesnastu lat, 1885

210. Stanisław Wyspiański aged 16, 1885

211. Laurka imieninowa dla Kazimierza Stankiewicza, wuja artysty, 1883, ołówek na papierze, 52,8 × 38,5 cm

211. Name-day card for Kazimierz Stankiewicz, the artist's uncle, 1883, pencil on paper, 52.8 × 38.5 cm

Stanisław Wyspiański, malarz, dramatopisarz i poeta, należy do grona najwybitniejszych artystów polskich.

Jego wszechstronna twórczość obejmuje różne dziedziny sztuki, a w każdej z nich poszukiwał awangardowych dróg, inspirując licznych naśladowców.

Stanisław Wyspiański, a painter, playwright, and poet, is one of the most accomplished Polish artists. He was active in various fields of art, and in each of them, he sought avant-garde ways, inspiring numerous followers.

Magdalena Laskowska